

Amerykańska biografia Mickiewicza i jej autor

Marta Zielińska

Amerykańska biografia Mickiewicza i jej autor

W końcu 2008 roku ukazała się, nakładem Cornell Univeristy Press, druga biografia Mickiewicza w języku angielskim, *Adam Mickiewicz. The Life of a romantic*, Romana Koropeckiego¹. Autorka pierwszej – Monica M. Gardner² – znała syna poety Władysława i obficie czerpała z jego *Żywota Adama Mickiewicza*. Zapewne z tego powodu nie doczekała się polskiego przekładu.

Sto lat bez mała dzieli te dwie książki. W tym czasie wiedza o poecie powiększyła się wielokrotnie, zmieniła się także społeczna rola literatury. Gardner opisała dzieje „polskiego narodowego wieszcza”, Koropeckij – „życie romantyka”. Podtytuły obu prac więcej mówią o czasie, w którym powstawały, aniżeli o ich zawartości.

Współczesna biografia pióra Romana Koropeckiego była przeznaczona przede wszystkim dla studentów slawistyki z obszaru anglosaskiego, niemniej jednak ważna jest także dla polskiego czytelnika – przede wszystkim dlatego, że napisana została „bez taryfy ulgowej” przysługującej zazwyczaj cudzoziemcom zajmującym się polskimi tematami. Autor świetnie zna całą literaturę przedmiotu, toteż nie znajdziemy w jego pracy żadnych naiwności wynikających z niedostatecznej wiedzy o poecie i jego epoce. Ponadto książka jest bardzo starannie opracowana od strony edytorskiej. Zawiera dobrze dobrane, mniej „opatrzone” ilustracje, obszer-

¹ R. Koropeckij *Adam Mickiewicz. The life of a romantic*, Cornell University Press, Ithaca 2008.

² M.M. Gardner *Adam Mickiewicz, the national poet of Poland*, J.M. Dent and Sons–E.P. Dutton and Co., London–New York 1911. W 1971 roku ukazało się wznowienie (Arno Press, New York), a w 2009 – przedruk nakładem General Books Publication.

ną bibliografię, a wreszcie – cenny indeks gromadzący hasła zarówno osobowe, jak i rzeczowe: ważniejsze tytuły dzieł i czasopism oraz tematy biograficzne dotyczące Mickiewicza (na przykład stanowiska zawodowe) i jego bliskiego otoczenia. Pomijając praktyczne korzyści, indeks jest zawsze pozytywną wizytówką solidnego autora – pokazuje wyodrębnioną przezeń problematykę oraz ułatwia krytyczną lekturę wykrywającą ewentualne błędy.

Do napisania tej biografii doprowadziły Koropeckiego wcześniejsze zainteresowania i badania naukowe. Studiował na Harvardzie, gdzie pod kierunkiem profesora Wiktora Weintrauba pisał dysertację na temat krystalizowania się wizerunku Mickiewicza w wieku XIX (*Re-creating the „Wieszcz”. Versions of the life of Adam Mickiewicz 1828-1897*), w tym też okresie i później był pilnym czytelnikiem i wnikliwym autorem recenzji polskich publikacji wiążących się z biografią poety, zamieszczanych w „The Polish Review” (m.in. Rymkiewicza, Maurer, Rutkowskiego, Sudolskiego). W tekstach tych wykazywał dużą kompetencję: jego oceny były zawsze wyważone, logiczne, poparte przekonującymi argumentami i niezwykle trafne. Znakomite odczytanie w niemałej literaturze przedmiotu pozwoliło mu na precyzyjne umieszczenie każdej z omawianych książek na mapie mickiewiczologii i na właściwe określenie ich wartości. Można powiedzieć, że w tym okresie Koropeckij stał się znawcą Mickiewiczowskich biografii (kimś w rodzaju „biografologa” poety), jednak na tym dość już badawczo wyeksploatowanym terenie znalazł swoje własne poletko. W Warszawie dał się poznać na sesji Mickiewiczowskiej w 1998 roku, wygłaszając ciekawy referat *Orientalizm w „Sonetach krymskich” Adama Mickiewicza*, który do dziś jest cytowany, a także ze swoich artykułów w polskich czasopismach naukowych („Teksty Drugie”, „Slavic and East European Journal”).

Na kolejnym etapie swojego naukowego rozwoju Koropeckij skupił się na twórczości Mickiewicza. I w tej dziedzinie zajął osobne miejsce, koncentrując się na odczytaniu w trzech wielkich, choć tak różnych dziełach poety (III część *Dziadów*, *Księgi Narodu Polskiego i Pielgrzymstwa Polskiego*, *Pan Tadeusz*), wspólnej, ukrytej struktury sytuującej je w szerszym systemie zachowań psychospołecznych i religijnych. W monografii *The poetics of revitalization*³ zanalizował głęboką warstwę symboliczną tych dzieł, co umożliwiło połączenie ich w taki ciąg logiczny, w którym stanowią one ogniwa tego samego procesu, zapoczątkowanego w wizyjnych scenach *Dziadów*.

Monografia *The poetics of revitalization* jest dobrze osadzona w tradycji badań, a jednocześnie jej przejrzysta narracja logicznie prowadzi do udowodnienia przedstawianej tezy. Wydawałoby się, że w interpretacji arcydzieł poety doszliśmy już do kresu, gdzie możliwe jest jedynie dorzucanie jakichś przyczynków, tymczasem Koropeckij pokazał niedostrzeganą dotąd głęboką strukturę symboliczną łączącą *Pana Tadeusza* z tak na pozór odległymi utworami, jak III część *Dziadów* i *Księgi*.

³ R. Koropeckij *The poetics of revitalization. Adam Mickiewicz between „Forefathers’ eve”, part 3, and „Pan Tadeusz”*, East European Monographs–Columbia University Press, Boulder–New York 2001.

W dalszych badaniach zarówno dzieł poety, jak i ich recepcji nie można wniosków Koropeckiego nie uwzględnić. Kontekstem dla swojej pracy autor uczynił studia z socjologii, psychologii, antropologii i religioznawstwa. Dzięki takiemu ujęciu książka swym horyzontem intelektualnym wykracza poza dzieło Mickiewicza, umieszcza je w szerszym kontekście psychologicznych, ideologicznych i społecznych procesów, ukazując mechanizmy przekształcania indywidualnego i zbiorowego kryzysu w nowe mity i symbole, zapoczątkowujące proces odrodzenia. Problematyka zarysowana w tej pracy inspiruje do wielu przemyśleń nie tylko na temat Mickiewicza czy XIX wieku, ale i współczesności, która również jest sceną kryzysów jednostek i społeczeństw. Dzisiejszy, daleki od rozwiązania kulturowy konflikt pomiędzy cywilizacją laicką i państwem wyznaniowym lepiej się zrozumie, gdy prześledzi się zmagania poety z tymi sprawami, tak przejrzyście przedstawionymi w omawianej książce. Wszystko to sprawia, że monografia Koropeckiego może być interesująca i pożyteczna nie tylko dla badacza literatury, lecz także dla zwykłych czytelników. Autor umiał wybrać z ogromnej przecież wiedzy o Mickiewiczu to, co najważniejsze (a zarazem uniwersalne, do dziś aktualne) i klarownie to zaprezentować. Taki uporządkowany i jednocześnie nieuproszczony obraz wybranych, a niezbędnych dla rozumienia poety aspektów jego twórczości emigracyjnej, przydałby się każdemu „laikowi”, w szczególności studentom. Szkoda, że nie doczekała się ona polskiego tłumaczenia, choć takie próby podejmowano w Roku Mickiewiczowskim (2005).

Za bardzo cenne w podejściu Koropeckiego do twórczości Mickiewicza uważam to, że nie lekceważy on dziejów jego życia jako kontekstu dla rozumienia dzieła i traktuje te sprawy jako swoiście pojmowaną całość. Ten punkt widzenia właśnie uświadomił mu konieczność napisania nowej, nowoczesnej biografii polskiego romantycznego poety. Do pracy tej Koropeckij przystąpił z wyjątkową znajomością sposobów i możliwości pisania o naszym wieszczu. Sytuacja to z jednej strony pożądana, z drugiej zaś niezwykle trudna, gdyż utrwalone dotąd w polskiej kulturze narracje o Mickiewiczu łatwo mogły zepchnąć śmiałka na stare, uczęszczone tory. Być może dlatego nikt z polskich badaczy pokolenia Koropeckiego nie spróbował jeszcze zmierzyć się z tym zadaniem.

Celem książki *Adam Mickiewicz. The life of a romantic* było stworzenie biografii poety odmiennej od tych, jakie funkcjonują w kulturze polskiej. Czyli – wpisanie się z jednej strony w bogatą tradycję opowieści biograficznych obszaru anglosaskiego, z drugiej – przedstawienie Mickiewicza w sposób nie polemiczny, nie akademicki, nie sensacyjny, czy hagiograficzny, ale taki, który łączyłby różne punkty widzenia na człowieka. Kluczem do całościowego zrozumienia postaci Mickiewicza uczynił Koropeckij cykle wlotów i odrodzeń poety przemieszane z okresami regresu i zamętu – innymi słowy dostrzegł w kolejach życia Mickiewicza podobną strukturę, jaką opisał w *The poetics of revitalization*. Struktura ta widoczna jest w tytułach kolejnych rozdziałów biografii poety. Ten podział przekonująco przemawia do wyobraźni czytelnika, nadając historii autora *Dziadów* jednolity wymiar. Jest to osiągnięcie niemałe, zważywszy, że na ogół w polskich biografiiach druga

połowa życia Mickiewicza – już nie poety, lecz ojca rodziny, wykładowcy, towiańczyka i działacza politycznego – jest traktowana pobieżnie i skrótowo (Kleiner w ogóle ją pominął), rzadko też bywa odpowiednio sproblematyzowana. Kolejną zaletą pracy Koropeckiego jest fakt, że – co zrozumiale – uniknął w opisie Mickiewicza polonocentrycznej perspektywy (czyli nadmiernego skupienia się na sprawach narodowych – na polskich kontekstach i polskiej historii), dużo więcej uwagi poświęcając europejskim środowiskom i wybitnym postaciom, wśród których obracał się Mickiewicz⁴. Dzięki temu jasno pokazał, jak mocno Mickiewicz był wciągnięty w literackie, ideologiczne i społeczne sprawy romantycznej Europy oraz jakie niepowtarzalne i ważne miejsce w niej zajmował. Ponadto Koropeckij, może dlatego, że sam pochodzi z kraju emigrantów, doskonale rozumie i umie pokazać kondycję Mickiewicza-wygnańca i trudności egzystencji w obcym kraju – polityczne, urzędowe, materialne – które nie sprzyjały poetyckiej twórczości. Zwłaszcza, kiedy trzeba było utrzymać powiększającą się rodzinę.

Książkę Koropeckiego różni od jej polskich odpowiedników przede wszystkim dystans do opisywanej postaci. Nie ma w jego narracji emocjonalnego utożsamiania się z wieszczem ani też ocen waloryzujących przedstawiane wydarzenia w zależności od roli, jaką odegrały w życiu poety. Jest wartka opowieść uwzględniająca wszystko, co autor uznaje za ważne dla wielostronnego przedstawienia Mickiewicza na tle jego czasów – od hipotez na temat pochodzenia matki Adama, przez jego romanse aż po sektę Towiańskiego. Koropeckij dostrzega w dziejach polskiego wieszca spójną całość, realizującą model romantycznej biografii, w której twórczość literacka jest składnikiem istotnym, ale nie jedynym. Równie ważną rolę pełnią kontakty z przyjaciółmi, związki z kobietami, znajomości z wybitnymi ludźmi, podróże, działalność publiczna. W tym kontekście zaangażowanie Mickiewicza w „sprawę” Towiańskiego jawi się jako logiczne następstwo wcześniejszych doświadczeń życiowych, a zarazem punkt zwrotny, określający duchowe i polityczne wybory Mickiewicza w ostatniej fazie życia. Dlatego też Koropeckij poświęcił towianizmowi jeden z dłuższych rozdziałów swojej książki.

Zasadniczą podstawą źródłową pracy Koropeckiego (podobnie jak innych badaczy zajmujących się życiem poety) są monumentalne tomy *Kroniki życia i twórczości Adama Mickiewicza* i korespondencja poety. Z jednej strony ta ilość materiału stwarza nadmiar, domagający się selekcji, z drugiej może zawęzić wizję proponowaną przez biografę do zasobu i klasyfikacji wiedzy w kronikach zawartej. Koropeckij starał się przekraczać te ograniczenia, wzbogacając swoją opowieść o obszerne nieraz informacje o ludziach bliskich Mickiewiczowi, w mniejszym zaś stopniu o miejscach, których wpływ (także estetyczny) na twórczość poety wyda-

⁴ Warto tu dodać, że równie ważną dziedziną zainteresowań naukowych Koropeckiego jest literatura ukraińska, której oprócz studiów badawczych poświęcił kilka prac edytorskich oraz wiele zajęć dydaktycznych na wydziale slawistyki Uniwersytetu w Kalifornii w Los Angeles. Jest znawcą Gogola i Szewczenki, interesuje go specyfika romantyzmu ukraińskiego, poszukującego tożsamości między imperialną kulturą carskiej Rosji i „pańskiej” Polski.

wał się ważny. Poza standardy typowej biografii wykracza też u Koropeckiego rozdział ostatni, poświęcony kultowi wieszczą, losom osób z nim związanych oraz wieńczącemu tę pośmiertną historię uroczystemu pochówkowi na Wawelu.

Dobrze, że mamy tę amerykańską biografię Mickiewicza. Dzięki niej postać naszego romantycznego poety będzie bardziej dostępna cudzoziemcom, a zarazem bardziej zrozumiała, bo książka została napisana przez autora znającego możliwości odbioru polskiej specyfiki u czytelników obcojęzycznych. Na podkreślenie zasługuje również fakt, że Koropeckij wiele i chętnie cytuje nasze XIX-wieczne dokumenty (listy, wypowiedzi), wprowadzając tym samym do kultury anglosaskiej ich udane i precyzyjne przekłady.

Marta ZIELIŃSKA

Abstract

Marta ZIELIŃSKA

**The Institute of Literary Research of the Polish Academy of Sciences
(Warszawa)**

An American biography of Adam Mickiewicz and its author

Review: Roman Robert Koropeckij, *Adam Mickiewicz. The life of a romantic*, Cornell University Press, Ithaca 2008.

This discussion of the most recent biography of Adam Mickiewicz, by Roman R. Koropeckij, presents the book in the context of the American Slavist's entire output. Koropeckij deals with Polish romanticist literature, and Mickiewicz in particular – being an expert not only on the poet as such but also on all his existing biographies. This makes *The Life of a Romantic* an important contribution to the discussion on how the Polish Bard's life is represented in what has been written about it, and in the way the biographies are written.